

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

УДК 378.011.3-051:373.3]:159.925

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.303885>

Микола Пантюк, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Ірина Садова, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Соломія Ілляш, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Оксана Синьчук, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена дослідженню феномену емоційного інтелекту як важливого чинника професійної успішності вчителя початкових класів. Проаналізовано теоретичні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до розуміння поняття “емоційний інтелект”. З’ясовано, що найбільш значущим його компонентом для успішної педагогічної діяльності є вміння керувати власними емоціями та розуміти почуття інших. Відстежено зв’язок емоційного інтелекту вчителя з його “емоційною грамотністю”. На основі аналізу наукових джерел сформульовано пропозиції щодо використання методів розвитку емоційного інтелекту для професійної успішності сучасного вчителя початкових класів.

Ключові слова: емоційний інтелект; вчитель початкових класів; професійна успішність; педагогічна діяльність.

Літ. 7.

Mykola Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
Pedagogic and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Iryna Sadova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Pedagogic and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Solomiya Ilyash, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of the
Pedagogic and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Oksana Synchuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education Department,
Rivne State University of Humanities

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS THE BASIS OF PROFESSIONAL SUCCESS OF PRIMARY SCHOOL TEACHER

The article is dedicated to the study of the phenomenon of emotional intelligence as an important factor in the professional success of a primary school teacher. The theoretical approaches of native and foreign scientists to understanding the concept of “emotional intelligence” are analyzed. As a result, it was determined that emotional intelligence should be considered as an important factor in the professional success of a primary school teacher; it affects the ability to regulate internal emotional and volitional processes, social adaptability and professional self-realization. It is elucidated that the most significant component of emotional intelligence for successful pedagogical activity is the ability to manage one’s own emotions and understand the others’ emotions; the relationship between the teacher’s emotional intelligence and “emotional literacy” is established.

Important conditions for the achievement of the professional success of a primary school teacher are determined. They include certain internal and external factors that further the achievement of the results of pedagogical activity. In particular, scientists distinguish external and internal conditions related to the realization of professional activity. The external conditions are determined by the essence of the pedagogical activity, including its main goals and objectives, certain standards and professional competences, public needs,

etc. Internal conditions reflect the inner sphere of the personality, its motivational, cognitive and value orientation. It is the internal factors that are the most important factor of success, as they determine the attitude to external conditions and the nature of their interaction.

It is established that the development of the emotional intelligence of primary school teacher demands solving the following tasks: 1) identification of problems and ways of the differentiation pedagogical and psychological approaches to the problem of the development of the emotional intelligence of primary schoolchildren; 2) determination of ways, conditions and means of the improvement the quality of professional training of future teachers in the context of the development of emotional intelligence.

The suggestions regarding the use of methods of the development of the emotional intelligence for the professional success of modern primary school teacher are formulated based on the analysis of scientific sources,

Keywords: *emotional intelligence; primary school teacher; professional success; pedagogical activity.*

Постановка проблеми. Перед освітою загалом і педагогічною наукою зокрема все більше увиразнюється необхідність оновлення системи підготовки вчителя, яка відповідатиме запитам інформаційного суспільства та вимогам сучасного ринку праці. Одним із ефективних засобів підвищення якості підготовки вчителів початкових класів фахівці вважають розвиток у них емоційного інтелекту, який є чинником розширення сфери соціальної комунікації та здоров'язбереження, а також показником педагогічної майстерності й інструментом профілактики синдрому професійного вигорання. З огляду на це актуальним видається об'єднання зусиль науковців і педагогів-практиків щодо визначення сучасних підходів до розвитку емоційного інтелекту освітян.

Емоційний інтелект передбачає здатність і вміння особистості оцінювати не лише власні емоції, а й почуття інших, а також керувати ними. Означений феномен зазвичай асоціюється з емпатією, оскільки пов'язаний з умінням ототожнювати особистий досвід із досвідом інших. Методи розвитку емоційного інтелекту набувають все більшої популярності в останні десятиліття і стали широко затребуваними серед осіб, які прагнуть до успіху у професійній діяльності.

Сьогодні у будь-якій сфері людської діяльності необхідні висококваліфіковані та компетентні фахівці, які володіють загальною культурою, орієнтуються в різних технологіях та можуть застосовувати їх на практиці, а також досягають вершин професійної майстерності. Власне йдеться про те, що проблема вивчення емоційно-вольової сфери вчителя в контексті розвитку професійно значущих якостей особистості сьогодні вважається однією із центральних у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці.

Сучасні дослідники наголошують, що емоційний інтелект є однією із ключових якостей, необхідних у професійній діяльності вчителя початкових класів. Це своєрідна мозаїка навичок та здібностей, які дають можливість педагогові ефективно взаємодіяти з учнями, створюючи психологічно комфортне середовище у класі, а також успішно врегулювати конфліктні ситуації.

Здатність до саморефлексії дає вчителю змогу усвідомлювати власний емоційний стан і ефективно керувати ним. Це особливо важливо у сфері початкової освіти, оскільки у професійній діяльності педагог часто стикається з різноманітними викликами та численними стресовими ситуаціями. Також саморегуляція дає вчителю можливість зберігати спокій, залишаючись неупередженим та об'єктивним, навіть у складних ситуаціях, що, зі свого боку, сприяє налагодженню довірливих взаємин між учасниками освітнього процесу.

Аналіз основних досліджень. Традиційно емоційний інтелект вважається предметом аналізу психологічних досліджень, у сфері яких це поняття набуло теоретичного обґрунтування та ввійшло до наукового обігу. Поступово феномен емоційного інтелекту став об'єктом вивчення й інших наукових дисциплін – гуманітарних, соціальних і педагогічних.

Аналіз наукових першоджерел у контексті розглядуваного нами поняття засвідчує, що термін “емоційний інтелект” уперше було вжито американськими дослідниками П. Селові та Дж. Маєром у 1990 р. Пізніше фахівці відстежували різних типи цього інтелекту (загальний, соціальний, пізнавальний, вербальний та невербальний) [7, 283].

Зарубіжні дослідники Р. Бар-Он, Дж. Маєр, П. Селові, Д. Гоулман вважають показником розвиненої емоційності саме емоційний інтелект особистості. Науковці сходяться на думці, що успіх особистості більшою мірою залежить від її вміння володіти емоціями й емоційним станом (емоційним інтелектом), ніж від її розумових здібностей. Емоційний інтелект визначає рівень сприймання людиною світу та емоційне реагування на нього, що, зі свого боку, впливає на ефективність її дій.

Широкої популярності поняття “емоційний інтелект” набуло завдяки Д. Гоулману, відома книга якого “Емоційний інтелект” у 1995 р. отримала надзвичайний резонанс у світовій психології та педагогіці. У своєму дослідженні автор наводить багато прикладів, які наочно демонструють важливість розуміння власних емоцій та емоцій інших, а також уміння контролювати свої почуття і налагоджувати стосунки з навколишніми. Загалом

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Д. Гоулман тлумачить емоційний інтелект як "...здатність людини усвідомлювати власні емоції та емоції інших, для того, щоб вміло керувати ними наодинці із самим собою та у процесі взаємодії з іншими людьми" [1, 147].

Перші фундаментальні педагогічні дослідження у сфері емоційного інтелекту особистості в українській науці з'явилися у першому десятилітті ХХІ ст.

Вітчизняні дослідники С. Носенко та Н. Коврига чітко окреслюють актуальність теоретичних, соціальних та педагогічних аспектів проблеми розвитку емоційного інтелекту. Зокрема, вони зазначають, що:

– у теоретичному контексті означені питання недостатньо розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Це є наслідком того, що мало уваги приділяється вивченню глибинних причин, детермінацій, форм прояву та особливостей перебігу емоційного самовираження особистості;

– у соціальному контексті недостатня розробленість проблеми може спричинити певні руйнівні тенденції в людській цивілізації, якщо емоції й надалі розглядатимуться як протилежні розуму, тобто як неконтрольовані та нерегульовані;

– у педагогічному контексті досі не розроблено наукового підходу щодо цілеспрямованого формування в учасників освітнього процесу емоційного інтелекту, який ґрунтується на експериментальних дослідженнях особливостей емоційних процесів, станів і стійких властивостей особистості [5, 67].

Українська дослідниця В. Зарицька доходить висновку, що успішне функціонування особистості однозначно залежить від точності її орієнтації зосібна емоційної. Це особливо важливо в умовах складного та багатогранного функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму з постійно зростаючими системними змінами, що зумовлює нагальну потребу розвитку потенціалу емоційного інтелекту людини для ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації [3, 95].

Натомість А. Чернявська у науковій статті "Емоційний інтелект – запорука успішного навчання" наголошує: "...Емоційний інтелект є динамічним інтегральним психологічним утворенням, яке зумовлює успішність міжособистісної взаємодії, адекватну самооцінку, позитивне мислення, а також лідерські здібності, що ґрунтуються на усвідомленні значущості емоцій та вмінні ними керувати" [6, 137].

Зі свого боку, С. Дерев'яноко виокремлює два види емоційного інтелекту: внутрішньо-особистісний (розуміння власних емоцій та управління ними) та міжособистісний (розуміння емоцій інших людей та управління ними). Під емоційним інтелектом автор розуміє "...здатність до сприймання,

розуміння, контролю, управління і використання власних емоцій та емоцій інших, яка дає змогу людині приймати рішення й управляти різними життєвими ситуаціями" [2, 116].

Мета статті полягає в окресленні узагальненого поняття "емоційний інтелект" як психолого-педагогічного феномену та розкритті його значення як важливого чинника професійної успішності вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Професійна успішність учителя пов'язана насамперед з інноваційною спрямованістю його педагогічної діяльності, а також здатністю налагоджувати ефективну взаємодію з учнями, батьками та педагогічним колективом. Ці вимоги передбачають новітні підходи до системи підготовки майбутніх педагогів, і зосереджені на розвитку їхніх професійних та особистісних якостей, відповідно до концепції Нової української школи. Відтак відстежуємо суттєву зміну акцентів в освітньому процесі зі знаннєвої компоненти підготовки майбутніх фахівців на емоційно-ціннісну складову.

Досліджуючи проблему впливу емоційного інтелекту на професійну успішність педагога, вітчизняні науковці виокремлюють тісний зв'язок між емоційним інтелектом учителя та його "емоційною грамотністю", а найбільш ефективним чинником успішної професійної взаємодії вважають уміння керувати власними емоціями та розуміти почуття інших.

У сучасних наукових дослідженнях неодноразово підкреслюється важливість емоційного інтелекту задля збалансованості між розумом та почуттями, а також увиразнюється взаємозв'язок аналізованого феномену із творчістю як одним із найбільш складних і важливих конструктів успішної професійної діяльності вчителя.

З-поміж важливих умов зростання фахової компетентності вчителя початкових класів науковці виокремлюють певні внутрішні та зовнішні чинники, які, власне, і сприяють його успішній педагогічній діяльності [4, 129]. До речі, зовнішні умови визначаються власне сутністю роботи вчителя, включаючи її основні цілі та завдання, певні стандарти і професійні компетентності, суспільні запити тощо. Натомість внутрішні чинники відображають внутрішню сферу особистості, її мотиваційну, когнітивну та ціннісну спрямованість і, зі свого боку, зумовлюють ефективність педагогічної діяльності, оскільки визначають ставлення до зовнішніх умов та характер міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу [4, 134].

Аналіз наукових джерел у контексті досліджуваної проблеми дає підстави для висновку про наявність численних завдань у сфері розвитку емоційного інтелекту, які потребують першочергового розв'язання. Стисло охарактеризуємо найважливіші з цих завдань:

– у виразненні способів диференціації педагогічних і психологічних підходів до розвитку емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку;

– визначення шляхів, умов і засобів підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів у контексті розвитку емоційного інтелекту.

Сьогодні вітчизняна система освіти, включаючи педагогічну, характеризується значною нестабільністю. Усвідомлення недостатньої ефективності традиційних та інноваційних практик в освіті зумовлює необхідність упровадження до них концепції емоційного інтелекту та його розвитку. Педагогічні новатори переконані, що підвищення рівня емоційного інтелекту вчителя суттєво сприятиме налагодженню діалогу і взаємодії загалом між усіма учасниками освітнього процесу, формуванню нових культурних спільнот, які об'єднують людей заради високої спільної мети – виховання майбутніх громадян України на засадах споконвічних гуманних цінностей.

Особливо важливо окреслити проблемну площину вдосконалення професійної підготовки вчителів початкової ланки освіти, що передбачає пошук відповідей на такі питання:

– які виклики ставить суспільство перед учителями та керівниками закладів освіти у контексті її реформування?

– на яких засадах має ґрунтуватися професійна підготовка майбутніх учителів, здатних сприяти зменшенню соціальних ризиків, міжособистісних конфліктів, соціальної агресії та нетерпимості?

– як саме через педагогічну освіту, в тому числі оновлення її змісту, освітніх та професійних стандартів, можна досягти високої якості підготовки майбутніх фахівців?

На нашу думку, в сучасних умовах ефективним інструментом міжособистісної та професійної взаємодії власне й постає категорія “емоційний інтелект”, особливо важлива для вчителя, який постійно прямо чи опосередковано взаємодіє з учасниками освітнього процесу, викладає свої думки, у виразноє та розв’язує педагогічні завдання.

Узагальнивши матеріали нашого дослідження й проаналізувавши практичний досвід, пропонуємо конкретні шляхи використання методів розвитку емоційного інтелекту для професійної успішності сучасного вчителя початкових класів:

– педагогам необхідно систематично і ґрунтовно вивчати методи діагностики емоційного інтелекту дітей, техніки та прийоми управління почуттями й емоціями, а також розуміння ірраціонального в людині у контексті власної професійної діяльності;

– до системи педагогічної професійної освіти доцільно запровадити нові навчальні дисципліни, які передбачають удосконалення фахової майстерності через розвиток емоційного інтелекту, що сприятиме творчому самовираженню вчителя, а

також його мотивації до опанування традиційних та інноваційних методик і технологій з урахуванням цифрової трансформації сучасної освіти;

– учителів потрібно спонукати до ознайомлення з розвитком емоційного інтелекту дітей, зокрема з віковими та психологічними особливостями його становлення, а також до формування вміння аналізувати й обґрунтовувати численні проблеми, ризики й обмеження застосування різних психотехнік та методів психологічної діагностики учнів;

– необхідно усвідомити важливість розробки централізованої програми розвитку емоційного інтелекту учнів для всіх ланок у системі безперервної освіти, починаючи з дошкільного рівня та закінчуючи підготовкою кадрів вищої кваліфікації.

Висновки. Отже, емоційний інтелект – це важливий чинник професійної успішності вчителя початкових класів, який впливає на його здатність регулювати внутрішні емоційно-вольові процеси, соціальну адаптивність та фахову самореалізацію. Сформованість означеного феномену загалом сприяє успіху в усіх аспектах життєдіяльності вчителя – особистісних, професійних, соціальних тощо.

Враховуючи вищесказане, резюмуємо, що перед системою педагогічної освіти сьогодні стоїть актуальне завдання – виявити та реалізувати на практиці найефективніші стратегії і методи формування емоційного інтелекту вчителів початкових класів. Власне, йдеться про формування у педагогів високого рівня емоційного інтелекту, який є дієвим чинником розвитку людського капіталу, підвищення конкурентоспроможності фахівців і, зрештою, одним із ефективних освітніх важелів, котрі сприяють поліпшенню професійної підготовки освітян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків : Віват, 2019. 512 с.
2. Дерев'яно С., Примак Ю., Ющенко І. Штучний інтелект та емоційний штучний інтелект як феномен сучасної когнітивної психології. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Психологія*. 2020. Вип. 11. С. 115–119.
3. Зарицька В.В. Психологія розвитку емоційного інтелекту у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю : дис... докт. псих. наук : 19.00.07. Запоріжжя, 2012. 513 с.
4. Максименко С.Д., Дзюбка Л.В., Капустюк О.М., Куценко-Лада Г.В., Крицька О.М. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія / ред.: С.Д. Максименко ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ, 2013. 399 с.
5. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 15 с.
6. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. № 12. С. 136–139.
7. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*, 2011. № 1. С. 282–288.

REFERENCES

1. Houlman, D. (2019). Emotsiynyi intelekt [Emotional intelligence]. Kharkiv, 512 p. [in Ukrainian].
2. Derevianko, S., Prymak, Yu. & Yushchenko, I. (2020). Shtuchnyi intelekt ta emotsiynyi shtuchnyi intelekt yak fenomen suchasnoi kohnityvnoi psykholohii [Artificial intelligence and emotional artificial intelligence as a phenomenon of modern cognitive psychology]. *Scientific notes of National University "Ostroh Academy". Series: Psychology*. Vol. 11, pp. 115–119. [in Ukrainian].
3. Zarytska, V.V. (2012). Psykholohiia rozvytku emotsiynoho intelektu u systemi profesiinoi pidgotovky fakhivtsiv humanitarnoho profilu [Psychology of the development of the emotional intelligence in the system of professional training of specialists in the humanitarian profile]. *Doctor's thesis*. Zaporizhzia, 513 p. [in Ukrainian].
4. Maksymenko, S.D. (2013). Psykholohichni chinnyky samodeterminatsiini osobystosti v osvithomu prostori

[Psychological factors of self-determination of the personality in the educational space]. Kyiv, 399 p. [in Ukrainian].

5. Nosenko, E.L. & Kovryha, N.V. (2003). Emotsiynyi intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions]. Kyiv, 159 p. [in Ukrainian].

6. Cherniavska, A. (2012). Emotsiynyi intelekt – zaporka uspishnoho navchannia [Emotional intelligence is the key to successful learning]. *Youth and market*. Monthly scientific-pedagogical journal. Drohobych, No. 12. pp. 136–139. [in Ukrainian].

7. Shpak, M. (2011). Emotsiynyi intelekt v konteksti suchasnykh psykholohichnykh doslidzhen [Emotional intelligence in the context of modern psychological research]. *Psychology of Personality*, No. 1. pp. 282–288. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.04.2024

УДК 37.018.43(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.299893>

Тетяна Шарова, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Сергій Шаров, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті аналізуються потенційні ризики, які можуть виникнути у процесі організації дистанційного навчання в закладах вищої освіти, а також шляхи їх подолання. Висвітлюються переваги та недоліки дистанційної освіти. З'ясовано, що основними проблемами є технічні та програмні, а також, психологічні та соціальні ризики, якість навчальних матеріалів, обмежена комунікація між викладачами і здобувачами освіти, мовні бар'єри. Пропонуються шляхи розв'язання проблем та уникнення ризиків, пов'язаних з дистанційним навчанням. У подальших дослідженнях планується дослідити ставлення здобувачів освіти до дистанційного навчання в умовах війни.

Ключові слова: дистанційна освіта; вища школа; ризики навчання; вирішення проблем; якість навчання.

Літ. 13.

Tetiana Sharova, Doctor of Sciences (Philology), Professor,
Professor of the Social Sciences and Humanities Department,
Tavria Dmytro Motornyi State Agrotechnological University

Sergii Sharov, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Computer Science Department,
Tavria Dmytro Motornyi State Agrotechnological University

DISTANCE LEARNING IN UKRAINE: RISKS AND POTENTIAL SOLUTIONS

The article analyses potential risks that may arise in the process of organizing distance learning at higher education institutions, as well as ways to solve them. It is noted that nowadays distance education in Ukraine is a requirement of time, which is caused by objective reasons. First and foremost, it is related to the ongoing military actions on the territory of our country. The advantages and disadvantages of distance education are highlighted in the article. It is found that the main problems are technical and programme risks, psychological and social risks, quality of educational materials, limited communication between teachers and students, and language barriers. Certain ways to solve problems and avoid risks associated with distance learning are suggested. It is revealed that the development of technical infrastructure at the level of communities and higher